

דורות

מגזין לקידום השירות לאוכלוסיה המבוגרת

בשיתוף ג'וינט ישראל - אשל וכתב העת

מסר לעניין

פרופ' איילון תוהה - מה העבודה הזרה הזאת לנו?

מטפל קהילתי לזקנים - מקצוע מדור לדור

בכירים בתחום זיקנה = מומחים בזיקנה?

אסתי שטרן משאירה חותם ויוצאת לגמלאות מודאגת: חמלה אאוט - תקציב אין

יד מושטת לזקנים - "יד ריבה"

טכנולוגיה לבישה בשירות הזיקנה

האם רשות מקומית חייבת במרכז להפעלת מרכז יום? - בית המשפט אמר את דברו

היהדות מציבה לנו מראה להתבוננות מעמיקה לעולם הזיקנה

פרופ' שלום רוזנברג, מנתח את המהר"ל ומסביר, שתכניו של הזיכרון קיימים, אך המנגנון המוחי שלנו "לשלוף" נתונים נפגם. אולי זאת המשמעות האמיתית לנאמר במקורותינו, שלוחות שבורים מונחים בארון בצד לוחות שלמים.

עד כמה עוצמתית, בהקשר זה, הדרמה שמתרחשת במפגש עם תלמידיו של רבי חנינא בן תרדיון מעשרת הרוגי מלכות. הרומאים מענים את גופו ועל מנת להאט את יציאת נשמתו הם שמים על גופו צמר ספוג בנוזל ועוטפים את גופו בגווילי תורה. תלמידיו של רבי חנינא בן תרדיון שואלים אותו: "רבי, מה אתה רואה?" והוא עונה: "גווילי תורה נשרפין ואותיות פורחות באוויר". כלומר, ניתן לפגוע פיזית בגוף, אבל אי-אפשר לפגוע בנכסי הרוח שכינס אדם לעצמו בחייו.

כיבוד הורים והדאגה לזקן מקבלים ביטוי נרחב במקורותינו, בהטלת חובות על הילדים, על המשפחה, הקהילה, החברה ורשויות המדינה, בטיפולם בזקנים. הטיפול בזקן מחייב רגישות יתירה ומעורבות יום-יומית בהגנה על צרכיהם וזכויותיהם של הזקנים. כך, למשל, מסופר במקורותינו היהודיים, שההתנהגות הראויה ביחס להורים מורכבת משתי מצוות, האחת מורא, שנאמר (ויקרא י"ט, ג'): "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּיבָאוּ, וְהַשְּׁנִייה כִּיבוּד, שנאמר (שמות כ', י"ב): "כִּבֹּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ". ושאלו רבותינו (קידושין, ל"א, ב'): איזהו מורא ואיזהו כיבוד? וענו: מורא, לא עומד במקומו המיוחד לו ולא יושב במקומו המיוחד לו ולא סותר את דבריו. וכיבוד, מסייע לו בכל מה שצריך, מאכילו ומשקהו, ואם צריך - מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. דוגמה נוספת למתן כיבוד ומורא, ברגישות יתירה להורים הזקנים, מופיעה בתלמוד הירושלמי במסכת פאה: "יש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנום; ויש שהוא מטחינו ברחיים ויורש גן עדן. כיצד מאכיל את אביו פטומות, ויורש גיהנום? מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו תרנגולים פטומים. פעם אחת אמר לו אביו: בני, הללו מנין לך? אמר לו: זקן, זקן, אכול ושתוק, שהכלבים אוכלים ושותקים. נמצא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנום. כיצד מטחינו ברחיים, ויורש גן עדן? מעשה באחד שהיה טוחן ברחיים. שלח המלך להביא טוחנים [לעבודתו]. אמר לו [לאביו]: אבא, היכנס וטחן תחתי [ואני אלך לעבודת המלך]. אם יגיע לידי בזיון, אתבזה אני ולא אתה. נמצא מטחינו ברחיים ויורש גן עדן."

היהדות מציבה לנו מראה להתבוננות מעמיקה לעולם הזיקנה, על ממדיו השונים, התבוננות ביחס לזקן של עצמנו, בתפיסת ממד ההתחדשות של צעירות בזיקנה. אך גם התבוננות ביחס הראוי לזקן שהוא זולתנו. היהדות הטילה עלינו חובות להעניק כבוד והדר לזקנים שבקרבתנו ולטפל בהם ברגישות, בכיבוד ובמורא.

בספר בראשית מתוארת זיקנתו של יעקב אבינו: "ועיני ישראל כבדו מזקן". במקום אחר בספר בראשית מתוארת הזיקנה של אברהם אבינו ושרה אמנו: "ואברהם ושרה זקנים, באים בימים". שלוש הגדרות ביהדות למאפייני הזיקנה: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" - זקנים החיים בתפקוד פעיל, חיוני ובאיכות חיים ראויה; "אל תשליכנו לעת זיקנה ככלות כוחנו אל תעזבנו" - הזקנים החיים במצוקה גופנית ו/או כלכלית; "אל תשליכנו מלפניך ורוח קודשך אל תיקח ממנו" - זקנים החיים במצוקה קוגניטיבית, בתסמונות של דמנציה ואלצהיימר.

קיימת זיקה מיוחדת בין הזיקנה ליהדות, במנעד איכות החיים בתוחלת החיים המתארכת. זקן ביהדות מייצג חוכמה וניסיון חיים, נוטריקון: "זה קנה חוכמה" (מסכת קידושין).

פרנץ רוזנצווייג, פילוסוף יהודי, מבחין בין הפולקלור הגרמני, המציג את הגרמנים בדמויות של צעירים וילדים, תוך התעלמות מזקנים. לעומת הפולקלור היהודי, למשל, של מארק שאגאל, שציוריו מעוטרים בדמותו של הזקן.

הסופרת ברברה טוכמן, בספרה המונומנטלי "מצעד האינולת", מתארת את כשל ההחלטה האסטרטגית השגויה של המלך רחבעם, שהביאה לפילוג הממלכה: "ויעזוב (רחבעם) את עצת הזקנים אשר יעצוהו וידבר אליהם (אל העם) כעצת הילדים" (מלכים א'). רחבעם המלך, העדיף לקבל את עצת הצעירים והתעלם מעצת הזקנים, בעלי הניסיון והחוכמה.

בליקוטי המעשיות של רבי נחמן מברסלב, בסיפור "שבעת הקבצנים", מופיע הזקן העיוור (מסתבר שאיננו עיוור), שאומר: "ואני זקן מאד ואני עדיין תינוק לחלוטין ולא התחלתי עדיין לחיות כלל, ואף על פי כן אני זקן מאד ולא אני עצמי אומר זאת, רק שיש לי הסכמה על זה מהנשר הגדול". הנשר מסמל את התחיה וההתחדשות, כמו עוף החול הפניקס, "תתחדש כנשר נעוריכי" (תהילים, ק"ח).

התובנה היא, שזיקנה איננה רק גיל ביולוגי או מדד מספרי של שנות החיים, אלא גיל איכותי רוחני, של יכולת להתחדש למימוש עצמי גם בגיל השלישי וכיום אף בגיל הרביעי. כך אצל משה: "ולא כהתה עינו ולא נס לחה" (דברים, ל"ד). יכול להיות צעיר שהוא זקן וזקן שהוא צעיר עם רוח נעורים. מנגד, על המנעד והספקטרום של איכות החיים בתוחלת החיים של הזיקנה, "אל תשליכנו מלפניך ורוח קודשך אל תיקח ממנו". בתלמוד הבבלי והירושלמי נדרשים לתופעת הדמנציה - "היזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו" (סנהדרין, צ"ו).

המהר"ל מפראג, בספרו, "בנתיבות עולם" (נתיב התורה, י"ב) חודר לתופעת האלצהיימר, בפירושו: "המדרגה שקנה האדם על ידי התורה, אין לומר שבטלה... כאשר שכח תלמודו. כי לא נחשב שהתורה מסתלקת מן האדם... כי זה עניין האדם בעל גוף, אשר מצד גוף שלו, אי אפשר שתהיה התורה עמו כל שעה... וכן אף שנסתלקה ממנו התורה לאנסו בשביל הגוף המקבל, אין נחשב שהתורה מסתלקת ממנו".